

Streszczenie

Problematyka miłości jest kwestią najbardziej uniwersalną, odnoszącą się do każdego człowieka. Zapewne dlatego na pytania: „Czym jest miłość?”, „Gdzie bije jej źródło?”, „Jaki wpływ na życie ludzkie ma miłość?” próbuje odpowiedzieć każda religia świata i każda filozofia. W sposób zupełnie unikalny na te pytania odpowiada chrześcijaństwo, które, opierając się na stwierdzeniu św. Jana „Bóg jest miłością”, czyni z miłości centrum rozważań. Chrześcijaństwo ukazuje miłość jako wszechogarniającą moc, która jedna ludzi ze Stwórcą oraz jest realizacją ideału, którego osiągnięcie przykazał Bóg. To miłość jest siłą wzajemnie oddziaływaną na ludzi. Religia chrześcijańska charakteryzuje ją jako cnotę, która jest prawdziwa, zdolna do poświęceń, ciągła, skierowana do ludzi i istniejąca dla dobra ludzi, zbawiająca ich i wyprowadzająca z ciemności do światłości. Jest siłą zbliżającą człowieka do Boga. Problematyka miłości została opisana w Liście św. Apostoła Pawła do Koryntian: „Miłość nigdy nie ustaje” (1Kor 13,8). Źródłem takiej miłości jest Bóg. Jedyną osobą, która może pokonać każdy tragiczny, wygraną nad śmiercią, zmartwychwstaniem i życiem wiecznym jest Chrystus. To w Chrystusie powinny się zjednoczyć wszystkie istoty, aby realizowana była pełnia miłości. Wspomina o tym św. Apostoł Paweł: „Aby ich serca doznały pokrzepienia, aby zostali w miłości pouczeni, ku osiągnięciu całego bogactwa pełni zrozumienia, ku głębszemu poznaniu tajemnicy Boga, to jest Chrystusa. W Nim wszystkie skarby mądrości i wiedzy istnieją jako ukryte” (Kol 2,2). Miłość zawsze jest obdarzona łaską Boga. Zgłębianie problematyki miłości pozwala na odkrycie praktycznych celów, do których powinni dążyć ludzie: doskonalenie świata, pokonywanie egoizmu, realizacja chrześcijańskich ideałów. Na podstawie chrześcijańskiej nauki o miłości rosyjscy myśliciele dążyli do rozwinięcia tej problematyki. Wśród rosyjskich filozofów religijnych szczególne miejsce zajmuje Boris Wyszesławcew, który na podstawie Pisma Świętego oraz nauczania Ojców Kościoła analizuje problematykę miłości. Rosyjski filozof w swojej twórczości czerpie zarówno z myśli religijnej, jak i z dorobku filozofii niechrześcijańskiej (Platona, Sokratesa, a także mu współczesnych: Kanta, Fichtego).

Niniejsza rozprawa składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym z nich zostały ukazane zasadnicze poglądy przedstawicieli rosyjskiego renesansu religijnego (Fiodorowa, Dostojewskiego, Sołowiowa, Bierdajewa). Rosyjscy myśliciele ukazywali problematykę miłości z różnych perspektyw. Próbowali oni wniknąć w tajniki wewnętrznego życia człowieka. Według nich miłość nadaje sens życiu człowieka. Dzięki

cnocie miłości człowiek przestaje być skupiony tylko na swojej materialnej naturze, a zaczyna podążać do tego, co Boskie. Filozofowie rosyjscy, tworząc swoją naukę o miłości, bazowali przede wszystkim na nauce płynącej z chrześcijaństwa. Ich problematyka miłości opiera się przede wszystkim na Piśmie Świętym. Swoje refleksje budowali oni na prawdzie, która głosi, że miłość jest darem Bożym. W ich refleksji miłość jest procesem samodoskonalenia się, środkiem uduchowienia, przemiany człowieka, a także podstawą, na której powinno zostać zbudowane całe społeczne funkcjonowanie człowieka. Myśliciele rosyjscy dostrzegali w miłości podstawę całego życia moralnego. Ich wizja miłości bliska jest tej, którą charakteryzował św. Apostoł Paweł w 1 Liście do Koryntian: „Miłość jest cierpliwa, szlachetna, miłość nie zazdrości, nie przechwala się, nie jest zarozumiała, nie postępuje nieprzyzwoicie, nie szuka siebie, nie wybucha gniewem, nie liczy doznanych krzywd, nie cieszy się z niesprawiedliwości, lecz raduje prawdą. Wszystko wytrzymuje, wszystkiemu wierzy, wszystkiemu ufa, wszystko przetrwa. Miłości nigdy się nie kończy” (1 Kor, 13,4-8). Ta prawda zaczerpnięta z Pisma Świętego świadczy o tym, że Bóg jest miłością. Na podstawie tej prawdy filozofowie stworzyli swoje przemyślenia, które nie przekształciły się w martwą literę, ale bezpośrednio dotyczą życia ludzkiego. Przedstawienie ich poglądów pozwala zrozumieć misterium człowieka oraz jego relację z Bogiem. Każdy z nich postrzegał człowieka jako ukoronowanie stworzenia Bożego. Ich przemyślenia wynikały z bogactwa życia duchowego i sprzyjają dokładniejszemu zrozumieniu dogmatów chrześcijańskich. W swoich rozważaniach na temat miłości przedstawiciele rosyjskiego renesansu stosowali syntezę religii, filozofii oraz innych nauk związanych z człowiekiem. Zapoznanie się z refleksjami tych wybranych myślicieli umożliwia lepsze zrozumienie koncepcji Borisa Wyszesławcowa, ponieważ ich idee odegrały istotną rolę w formowaniu się nauki o miłości według tego filozofa.

W drugim rozdziale przeanalizowano najważniejsze pojęcia antropologiczne wykorzystywane przez Borisa Wyszesławcowa, ze szczególnym podkreśleniem roli wolności oraz miłości w życiu ludzkim. Myśliciel, określając status ontologiczny człowieka, zauważył jego złożoność, wyodrębnił siedem stopni jego istoty, za najwyższy uznając świadomość rozumianą jako pojęcie metafizyczne i metapsychiczne. Ta analiza pozwoliła na stworzenie koncepcji, w myśl której człowiek jest nie tylko mikrokosmosem, ale czymś więcej – mikrotheosem, ukoronowaniem Bożego stworzenia łączącym się ze Stwórcą – Absoltem i obdarzonym przez Niego zdolnością tworzenia. Do najciekawszych przykładów syntezy różnych nauk i myśli filozoficznych należy opracowana przez Wyszesławcowa wizja wolności człowieka stanowiącej zarówno jeden

z największych darów Bożych, jak i warunek wewnętrznej przemiany, sublimacji rozumianej jako podążanie do Boga i doskonałej miłości („chrześcijańskiego Erosa” i Agape). Pojęcia wykorzystywane przez Wyszesławcewa pozwalają zrozumieć tożsamość człowieka jako bytu, który jest zależny od Boga. Są one pomocne w dotarciu do głoszonej przez większość religii monoteistycznych prawdy, że człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boże. Wyszesławcew, dzięki objaśnieniu pojęć antropologicznych oraz relacji między nimi, stara się przedstawić człowieka jako byt stworzony przez Boga. Rosyjski myśliciel dąży do ukazania życia ludzkiego w świetle Bożej rzeczywistości. Pojmuje on człowieka jako istotę w pełni zależną od Boga. Według Wyszesławcewa człowiek dąży do tego, aby być wolny. Dostrzega jednak to, że gdziekolwiek się znajdzie, staje się ciągle od czegoś zależny. Im bardziej odczuwa zniewolenie, tym bardziej pragnie wolności. Pełnię tej wolności człowiek może odkryć jedynie w kontakcie z Bogiem. Analiza problematyki wolności przez Wyszesławcewa ukierunkowana jest przede wszystkim jego doświadczeniem życiowym. Rosyjski myśliciel stwierdza, że wolność ma swoją prawidłowość, swoje cele. Cele są właściwe, jeśli kierują się wartościami. Wolność ludzka, która nakierowana jest na wartości Boże, zakłada także posłuszeństwo. Wyraża się to w tym, że wola ludzka w sposób niewymuszony podąża za wolą Bożą. Zależność ta, według filozofa, opiera się na miłości. To ona sprawia, że człowiek odnajduje się we współczesnym świecie. Miłość chrześcijańska pozwala człowiekowi pokonać każdy rodzaj samotności. Sprawia ona, iż osoba ludzka może dążyć do osiągnięcia pełni człowieczeństwa. Boris Wyszesławcew stwierdza, że jedynie Pan Bóg obdarowuje człowieka pełnią miłości. To Stwórca nadaje sens istnieniu człowieka, ofiarowując mu najważniejsze przykazanie miłości. Dzięki temu przykazaniu, które umocnione jest wiarą, człowiek pojmie prawdziwą wartość oraz sens swego istnienia. Ten wielki dar, który Bóg kieruje do każdego człowieka, powinien być dobrowolnie przyjęty. Nastąpić to może tylko w obrębie Boskiej Miłości.

W trzecim rozdziale miłość została ukazana z perspektywy antropologicznej oraz eschatologicznej w kontekście dzieł Wyszesławcewa. Rosyjski myśliciel ukazuje miłość jako główny cel w życiu ludzkim. Filozof problematykę miłości łączy z sercem rozumianym jako obszar duchowego życia człowieka. Miłość jest owocem działania Ducha Świętego w sercu ludzkim. To miłość jest podstawą życia chrześcijańskiego. Myśliciel zaznacza, że pełnię miłości można osiągnąć tylko w relacji z Bogiem. Akcentuje także to, że miłość nie ma żadnych granic i jest wieczna. Problematyka miłości w myśli rosyjskiego myśliciela poruszana jest w świetle nauki o Bogoczłowieku. Człowiek, który został stworzony z miłości według obrazu Bożego, powinien dążyć do

upodobnienia się do swojego Stworzyciela. Wyszesławcew dostrzega to, że trwanie z Jezusem, dzięki wierze oraz aktywnemu działaniu w duchu miłości, wskazuje na to, co w życiu człowieka jest najbardziej wartościowe.

Zasadniczym celem pracy jest systematyczne wskazanie na główną problematykę twórczości Borisa Wyszesławcowa oraz analiza jego kluczowych pojęć dotyczących miłości. Problemem badawczym jest analiza istoty, roli oraz znaczenie miłości w życiu człowieka w dziełach Borisa Wyszesławcowa. Miłość zakłada żywą jedność człowieka i Boga. To ona określana jest mianem cnoty i prowadzi do poznania Boga. Bez niej wszelkie zmagania duchowe tracą swój sens. Chrześcijańskie doświadczenie miłości człowieka następuje podczas mistycznego spotkania z Jezusem Chrystusem.

W pracy podjęta została próba hermeneutycznej rekonstrukcji głównych idei myśli Borisa Wyszesławcowa. W tym celu wykorzystano następujące metody pracy naukowej: semantyczna, komparatystyczna (porównawcza), kompletnej analizy oraz historyczna. Refleksja naukowa nad fundamentalnymi prawdami religijnymi w twórczości Wyszesławcowa pozwala dokładnie zapoznać się z oryginalną myślą filozoficzno - teologiczną rosyjskiego Myśliciela. Wyszesławcew w sposób twórczy podchodzi do prawd głoszonych przez chrześcijaństwo. Rosyjski Myśliciel rozwija, interpretuje te prawdy, biorąc pod uwagę współczesne dokonania naukowe. W swoich rozważaniach opiera się przede wszystkim na Piśmie Świętym oraz spuściźnie Ojców Kościoła. Jego twórczość w dużej mierze jest przełożeniem nauki zawartej w Piśmie Świętym na język naukowy, filozoficzny. Zaznajomienie się z dokonaniami filozoficznymi Wyszesławcowa pozwala dotrzeć z nauką Jezusa Chrystusa nawet do środowisk osób nieskłaniających się do refleksji religijnych. Koncepcje Wyszesławcowa są próbą syntezy ówczesnej myśli religijnej z filozoficzną. Rosyjski myśliciel dostrzega sens życia człowieka tylko w miłości. Problematykę miłości łączy on z personalistyczną wizją człowieka, która zakłada koncepcje przebóstwienia, androgynizmu oraz pełnej integralności osoby. Rozwój osobowości zachodzi tylko w dialogicznej, miłosnej relacji. Następuje wtedy duchowa przemiana człowieka. Według Wyszesławcowa człowiek poszukujący w swoim życiu prawdy oraz uznający miłość za wartość, której nie można w życiu utracić, kroczy drogą prowadzącą do Boga. Filozoficzne poszukiwanie prawdy o istocie miłości jest przykładem drogi, która może okazać się zbawienna nie tylko dla samego filozofa, ale również dla odbiorców jego dzieł . Ta myśl prowadzi do wniosku, że twórczość o charakterze filozoficznym może być narzędziem pomagającym w odnalezieniu sensu życia, kierowaniu się ku chrześcijaństwu. Wyszesławcew zauważa, że życie ludzkie nierozerwalnie łączy się ze

wszelkiego rodzaju wartościami pozytywnymi oraz negatywnymi, radością i cierpieniem, porządkiem oraz chaosem. Żadnego z tych aspektów ludzkiego istnienia nie pomija, kreśląc swoją wizję świata. Rosyjski myśliciel w swoich pracach z zakresu filozofii religijnej dążył do ukazania z różnych perspektyw problematyki miłości w życiu ludzkim.

Z analizy problematyki odnoszącej się do człowieka w myśli religijnej Wyszesławcewa wynika, że jest to chrześcijańska filozofia bycia osobowego. W odniesieniu do prawd chrześcijańskich pojęcie osobowości u rosyjskiego myśliciela w pierwszej kolejności odnosi się do Boga, a nie do człowieka. Człowiek jest osobowością nie absolutną, a jedynie podobną do absolutnej. Problematyka człowieka u Wyszesławcewa jest problematyką Bogoczłowieka. Filozoficzno - antropologiczna koncepcja Wyszesławcewa jest jedną z bardziej usystematyzowanych oraz w pełni opracowanych zagadnień w historii rosyjskiej filozofii.

Niniejsza praca jest przyczynkiem naukowym, który aktualizuje myśl religijną Borisa Wyszesławcewa. Do tej pory jego twórczość nie została przeanalizowana z perspektywy religijnej. Rosyjski Myśliciel wskazuje na fundamentalne znaczenie miłości w dzisiejszym świecie. Poruszany przez mnie temat rozpatrywany jest w świetle współczesnej prawosławnej myśli antropologicznej. Człowiek w swojej istocie pozostaje misterium, którego nie można zgłębić na poziomie nauk humanistycznych, społecznych czy filozoficznych. Jedynie miłość pozwala na to, aby pojąć prawdę odnoszącą się do człowieka.

Summary

The issue of love is the most universal issue, referring to every human. Probably, therefore, to the questions: "What is love?", "Where is its source?", "What impact does love have on human life?" every world religion and philosophy tries to answer. Christianity answers these questions in a very unique way, which, based on the statement of St. John, "God is love," makes love a reflection center. The Christianity shows love as an overwhelming power, unifying human with their Creator and is the realization of ideal that God has commended to achieve. Love is a power that makes people interact. Christianity characterizes it as a real virtue, capable of sacrifice, everlasting directed to people and existing for the good of people, saving them and bringing them out of the darkness into the light. This is a power that brings human closer to God. The power of love is described in the First Letter to the Corinthians „Love never ends” (1 Corinthians 13,8). The source of such love is God. The only person who can overcome any tragedy, won over death, resurrection and eternal life is Christ. All human beings should unite in Christ so that the fullness of love can be realized. St. Apostle Paul mentioned: „Their hearts may be encouraged, being knit together in love, to reach all the riches of full assurance of understanding and the knowledge of God's mystery, which is Christ, in whom are hidden all the treasures of wisdom and knowledge” (Colossians 2,2). Love is always blessed with God's grace. Exploring the problems of love allows us to discover practical goals that people should strive for: improving the world, overcoming selfishness, realizing Christian ideals. On the basis of Christian teaching of love, Russian philosophers aspired to develop this issue. Among Russian religious philosophers, Boris Wyszesławcew occupies a special place, who analyzes the problems of love on the basis of the Holy Scriptures and the teachings of the Church Fathers. Wyszesławcew in his work looks into religious and philosophical thought. In his work, the Russian philosopher draws on both religious thought and the achievements of non-Christian philosophy (Plato, Socrates, as well as for his contemporary: Kant, Fichte).

This dissertation consists of three chapters. Fundamental views of the representatives of the Russian religious Renaissance (Fiodorow, Dostoyewsky, Sołowiow, Berdayew) stayed in the first chapter. The Russian thinkers showed the issue

of love from different perspectives. They tried to permeate the secrets of human inner life. According to them, love gives meaning to human life. By reason of love the human being ceases to be focused only on his material nature and begins to follow the God. On making the teachings of love the Russian philosophers based on the science of Christianity. Their issue of love is based on The Holy Scriptures. They built their reflections on the statement that love is a gift of God. From that point of view, love is a self-development process, the mean of spirituality, human transformation and also the foundation upon which all human social functioning should be built. Russian thinkers understand love as a basis of all moral life. Their vision of love is close to the one characterized in the First Letter to the Corinthians: „Love is patient and kind; love does not envy or boast; it is not arrogant or rude. It does not insist on its own way; it is not irritable or resentful; it does not rejoice at wrongdoing, but rejoices with the truth. Love bears all things, believes all things, hopes all things, endures all things. Love never ends” (1 Corinthians 13, 4-8). This truth, taken from the Holy Scriptures, shows that God is love. Based on this statement, the Russian philosophers created their thoughts, which directly concerned human life. Presenting their views allows us to understand the mystery of human and his relationship with God. Each of them found human being as the crowning achievement of God's creation. Their thoughts resulted from the rich spiritual life and favors a closer understanding of Christian dogmas. Representatives of the Russian Renaissance used a synthesis of religion, philosophy and other human-related sciences in their consideration about love. Taking cognizance of the reflections of these selected philosophers brings better understanding of the thinking of Boris Wyszesławcew, since their ideas played the substantial role in the forming of the theories about love by Wyszesławcew.

The most important anthropological notions used by Boris Wyszesławcew, with special underlining the role of freedom and love in the human life, are analysed in the second chapter. The thinker, in determining the ontological status of human, noticed his complexity, distinguished seven degrees of its essence, recognizing consciousness as a metaphysical and metapsychic concept and as the highest. This analysis allowed us to create a concept whereby man is not only a microcosm, but something more - a microtheos, the crowning achievement of God's creation, uniting with God – Absolut and endowed with His ability to create. One of the most interesting examples of the synthesis of various philosophical sciences and thoughts is Wyszesławcew's vision of human freedom, which is one of God's greatest gifts, as well as the condition of internal transition, with sublimation seen as following God and perfect love („Christian Eros”

and Agape). The concepts presented by Wyszesławcew allow us to understand the identity of human as a being who depends on God. They are helpful in reaching the truth of most monotheistic religions that human beings are created in the image and likeness of God. Wyszesławcew, by explaining anthropological concepts and the relationships between them, tries to present human as a being created by God. The Russian philosopher aspires to show the human life in the light of God's reality. He comprehends human as fully dependent on God. According to Wyszesławcew, human aspires to be free. However, he notices, wherever he finds himself, he still becomes dependent on something. The more he is enslaved, the more he wants to be free. Only in contact with God, human being can discover the fullness of this freedom. Analysis of the issue of freedom is primarily based on Wyszesławcew's life experience. The Russian thinker states that freedom has its regularity and its goals. The goals are appropriate, if they are guided by values. Human freedom, which is based on God's values, also implies obedience. It is expressed in fact that human will follows God's will in an unforced way. According to the philosopher, this relationship is based on love. It causes that the man is found in contemporary world. Christian love allows a human to overcome any kind of loneliness. It makes a human strive to achieve the fullness of humanity. Boris Wyszesławcew states that only God gives man full of love. The Creator gives meaning to the existence of human by offering him the most important commandment of love. In that commandment, which is strengthened by faith, man understands the true value and meaning of his existence. This great gift that God offers to every person should be accepted freely. This can only happen within the Divine Love.

In the third chapter love was portrayed with the anthropological and eschatological prospect in the context of Wyszesławcew work. The Russian thinker is portraying love as a main purpose of human life. The philosopher combines the issue of love with the human heart. The heart in Wyszesławcew's theory is an area of human's spiritual life. The thinker emphasizes that the fullness of love can be achieved only in a relationship with God. He also highlights that love has no limits and is eternal. The issue of love in the thoughts of a Russian thinker is brought up in the light of the teaching about the God-man. A human who was created out of love according to God's image should strive to conform to his Creator. Wyszesławcew recognizes that abide with Jesus, through faith and active action in a spirit of love, indicates what is the most valuable in human life.

The main purpose of the work is to point to the main problems of Boris Wyszesławcew's work and to analyze his crucial love concepts. The research question is

the analysis of the essence, role and importance of love in human life in the works of Boris Wyszesławcowa. Love presupposes the unity of human and God. It is called virtue and leads to the recognition of God. Without love, all spiritual struggles lose their meaning. The Christian experience of human love occurs during a mystical encounter with Jesus Christ. Hermeneutic reconstruction of the main ideas of Boris Wyszesławcowa's thoughts was attempted at the work. For this purpose, the following methods of scientific work were used: semantic, comparative, complete analysis and historical. The scientific reflection on the fundamental religious truths in Wyszesławcowa's work allows us to thoroughly become acquainted with the original philosophical and theological thought of the Russian thinker. Wyszesławcowa creatively approaches the truths preached by Christianity. The Russian thinker develops and interprets these truths, taking into consideration the contemporary scientific achievements. He based on the Holy Scriptures and the legacy of the Church Fathers in his reflection. His work translates the science contained in the Holy Scriptures into scientific and philosophical language. Becoming acquainted with Wyszesławcowa's philosophical achievements allows us to reach with the teachings of Jesus Christ even to people who are not inclined to religious reflection. Wyszesławcowa's concepts are an attempt to synthesize the contemporary religious and philosophical thought. The Russian thinker sees the meaning of human life only in love. He combines the issue of love with a personalistic vision of human, which assumes the concepts of deification, androgynism and the full integrity of a person. The development of personality occurs only in a dialogical love relationship. Then there is a spiritual transformation of man. According to Wyszesławcowa, a man seeking truth in his life and recognizing love as a value which cannot be lost in life, is walking the path leading to God. The philosophical search for the truth about the essence of love is an example of a path that can be beneficial not only for the philosopher, but also for the recipients of his works. This thought leads to the conclusion that creativity of a philosophical nature can be a tool that helps finding the meaning of life, heading towards Christianity. Wyszesławcowa notes that human life is inseparably connected with all kinds of positive and negative values, joy and suffering, order and chaos. He does not omit any of these aspects of human existence, outlining his vision of the world. The Russian thinker in his works in the field of religious philosophy sought to show from various perspectives the issue of love in human life. An analysis of issues related to man in Wyszesławcowa's religious thought shows that this is a Christian philosophy of personal existence. In the Russian thinker point of view, regarding Christian truths the concept of personality first refers to God, not to man. Human being is not an absolute personality, but only similar to

absolute. In Wyszesławcew's theory the issue of human being is the God-man issue. The philosophical and anthropological Wyszesławcew's concept is one of the most systematized and fully developed issues in the history of Russian philosophy.

This work is a scientific contribution that updates the religious thought of Boris Wyszesławcewa. Until now his work has not been analyzed from a religious perspective. The Russian thinker points to the fundamental importance of love in modern world. The discussed topic is considered in the light of contemporary Orthodox anthropological thought. Human, in essence, remains a mystery that cannot be explored at the level of the humanities, social or philosophical sciences. Only love allows us to comprehend the truth about human being.